

RAAP-NOTITIE 6202

Plangebied Vismarkt 12 in Groningen

Gemeente Groningen
Archeologisch vooronderzoek:
een bureau-en booronderzoek

RAAP

4000 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

250 na Chr.

1650 na Chr.

Colofon

Opdrachtgever: OSKO Beheer b.v.

Titel: Plangebied Vismarkt 12 in Groningen, gemeente Groningen; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en booronderzoek

Status: eindversie

Datum: december 2017

Auteur: *drs. J.B. Hielkema*

Projectcode: GRVIM

Bestandsnaam: NO6202_GRVIM

Projectleider: drs. J.B. Hielkema

Projectmedewerker: drs. A. Pleszynski

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 4575759100

Bewaarplaats documentatie: RAAP Noord-Nederland

Autorisatie: drs. J.Y Huis in 't Veld

Bevoegd gezag: gemeente Groningen

ISSN: 0925-6369

RAAP

Leeuwenveldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

e-mail: raap@raap.nl

www.raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2017

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

1 Inleiding

1.1 Administratieve gegevens

- *typeonderzoek*: een bureauonderzoek en booronderzoek
- *bevoegde overheid*: gemeente Groningen
- *onderzoekskader*: omgevingsvergunning
- *datum veldonderzoek*:
- *locatie (figuur 1)*:
 - *ligging*: het plangebied betreft een deel van de tuin achter het pand Vismarkt 12
 - *naam plangebied*: Plangebied Vismarkt 12
 - *plaats*: Groningen
 - *gemeente*: Groningen
 - *provincie*: Groningen
 - *oppervlakte plangebied*., met een omvang van circa 45 m²
 - *kaartblad topografische kaart Nederland 1:25.000*: 7D
 - *centrumcoördinaten (X/Y)*: 233775/581835
- *afbakening onderzoekszone*: straal van 300 m rondom het plangebied
- *ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer*: 4575759100
- *Documentatie en vondsten*: documentatie en vondsten worden bij RAAP onder projectcode GVIM bewaard en worden binnen een termijn van 2 jaar overgedragen aan het depot van de gemeente Groningen.

1.2 Beleid en besluitvorming van de overheid

Het plangebied ligt aan zuidzijde van de Vismarkt en betreft de tuin achter het pand Vismarkt 12. Een deel van deze tuin zal worden ontgraven (figuur 1), de diepte van de ontgraving is nog niet bekend. Volgens de Cultuur Historische Waardenkaart van de gemeente Groningen valt het plangebied in een Archeologisch perceel: binnenstad (nr. 106766). Het pand Vismarkt 12 is tevens een Rijksmonument (Rijksobjectcode 18716).

Voor het plangebied is in het kader van een aanvraag omgevingsvergunning door opdrachtgever bij de Groningen een archeologisch onderzoek als voorwaarde gesteld.

Het doel van dit onderzoek was het verkrijgen van inzicht in de archeologische resten die in het plangebied aanwezig zijn.

1.3 Onderzoeksvragen

Vraagstelling

- Zijn de archeologisch relevante niveaus intact?
- Heeft dat gevolgen voor de archeologische verwachting?
- Is archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk?

1.4 Randvoorwaarden

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep. De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 4.0), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl), geldt in de praktijk als norm.

RAAP is gecertificeerd voor de protocollen 4001 Programma van eisen, 4002 Bureauonderzoek, 4003 Inventariserend veldonderzoek (landbodems), onderdelen proefsleuven en overig, 4004 Opgraven (landbodems) en 4006 Specialistisch onderzoek.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode

Het bureauonderzoek dient om op basis van verschillende bronnen inzicht te krijgen in de genese van het landschap, de bodemopbouw en de sporen die het menselijk gebruik in de loop der tijd heeft achter gelaten. Met behulp van deze gegevens wordt een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld. Voor de geraadpleegde bronnen wordt verwezen naar de literatuurlijst. Zie tabel 1 voor de dateringen van de in deze notitie genoemde archeologische perioden.

Archeologische perioden			
Tijdperk		Datering	
Recente tijd			
Nieuwe tijd	C	1945	
	B	1850	
	A	1650	
Middeleeuwen	Laat B	1500	
	Laat A	1250	
	Vroeg	D: Ottoonse tijd	1050
		C: Karolingische tijd	900
		B: Merovingische tijd	725
		A: Volksverhuizingstijd	525
	Romeinse tijd	Laat	450
Midden		270	
Vroeg		70 na Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat	15 voor Chr.
		Midden	250
		Vroeg	500
	Bronstijd	Laat	800
		Midden	1100
		Vroeg	1800
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2000
		Midden	2850
		Vroeg	4200
	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	4900/5300
		Midden	6450
		Vroeg	8640
	Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	9700
		Jong B	12.500
		Jong A	16.000
Midden		35.000	
Oud		250.000	

tabel1_standdaard_Archeologisch_RAAP_2014

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

2.2 Geomorfologie en bodem

- *geomorfologie ontleend aan ARCHIS3*: niet gekarteerd wegens bebouwing. Het centrum van Groningen ligt op de Hondsrug, een keileemrug.
- *bodem volgens bodemkaart ontleend aan <http://fleximap.groningen.nl/gnmaps/monumenten/>*: kalkloze zandgrond; eerdgronden met roest binnen 30 cm beginnend; lemig fijn zand.

2.3 Archeologische gegevens

Het plangebied ligt in het van oorsprong middeleeuwse stadscentrum van Groningen (AMK-terrein 8789; figuur 2). Het plangebied ligt aan de zuidzijde van de Vismarkt, dit marktplein is in de 12^e eeuw ontstaan. In de 13^e /14^e eeuw werden de eerste bakstenen huizen aan de Vismarkt gebouwd. In de omgeving van het plangebied zijn tientallen vondstmeldingen geregistreerd in ARCHIS. Het voert te ver om deze allemaal op te sommen. Het pand ten oosten van het plangebied, Vismarkt 10, is middels een archeologische begeleiding onderzocht in 2008 (De Wit, 2010). Hierbij zijn een keldervloer, muurfunderingen, een beerput, een sloot en ophopingslagen (steige-raarde) gevonden. Het vondstmateriaal bestond uit aardewerk fragmenten daterend vanaf de 12-13^e eeuw tot de 19-20^e eeuw, dierblijk bot, leer en hout. Het voorste deel van het pand is in de 13^e of 14^e eeuw gebouwd, het achterhuis dateert uit de 17^e eeuw en in 1930 is het pand voorzien van een achteraanbouw.

Aan de noordzijde van de Vismarkt, op nummer 5, is eveneens een archeologische begeleiding uitgevoerd tijdens de aanleg van een kelder (Benerink, 2015). Op het diepste niveau werd een vermoedelijke prehistorische greppel gevonden. Uit de Volle Middeleeuwen dateren een brede sloot, paalkuilen, kuilen en leemvloeren van een boerenerf. Uit de Late Middeleeuwen zijn grondverbeteringen gevonden van een gebouw, en uit de Nieuwe tijd een kelder en funderingen. Het vondstmateriaal bestaat uit laatmiddeleeuws kogelpotaardewerk, Pingsdorfaardewerk en proto-steengoed. Uit de Nieuwe tijd is porselein en industrieel witbakkend aardewerk gevonden. Verder zijn enkele complete glazen flessen uit de 19^e/20^e eeuw gevonden. Het overige vondstmateriaal bestaat uit stukken bouw materiaal (baksteen, plavuizen en wandtegels).

In de Herestraat, ongeveer 25 m ten oosten van het plangebied, zijn in 1945 waarnemingen gedaan door het Biologisch Archeologisch Instituut. Hierbij is een keienvloertje aangetroffen en verder zijn vroegmiddeleeuwse kogelpotscherven, en roodbakkend aardewerk uit de Vroege Nieuwe tijd gevonden (ARCHIS-zaaknummer 3008237100).

2.4 Historische situatie en verstoringen

Op basis van historische kaarten kan inzicht worden verkregen in de het historisch gebruik van een gebied in de periode vanaf de Late Middeleeuwen tot begin 20e eeuw. Op de kaart van Jacob van Deventer uit 1565 is de omgeving van het plangebied bebouwd. Deze kaart laat weinig detail zien voor het specifieke deel van de Vismarkt. De meer gedetailleerde kaart Haubois toont op de hoek van de Vismarkt en Pelsterstraat een groot pand, met daarachter een tuin. Ten oosten van het grote pand staat een rij kleinere panden, en het gebied tussen de tuin en de Here-

straat is grotendeels volgebouwd. Volgens de kadastrale minuut uit circa 1832 staan op het perceel Vismarkt 12 een rechthoekig pand, in bezit van R. Koopman, met daarachter een vierkant pand (figuur 3). Volgens de OAT (oorspronkelijk aanwijzende tafels) hoort dit vierkante pand niet bij Vismarkt 12, maar bij het perceel oostelijk ervan, eigendom van F. Sleutelaar (bron: hisgis). Dit vierkante pand is voor 1903 afgebroken, want de kadastrale kaart uit dat jaar toont de huidige situatie, met een L-vormige tuin achter Vismarkt 12 (bron: archieven.nl).

2.6 Huidige en toekomstige situatie

- *huidig gebruik*: het plangebied is in gebruik als tuin. Deze tuin is aan alle zijden omringd door bebouwing. Aan de noordzijde staat een houten schuur, die geen verharde vloer heeft.
- *toekomstig gebruik*: binnen het plangebied zal bebouwing worden gerealiseerd. Hiervoor zal een deel van de tuin worden afgegraven. De diepte van de ontgraving is onbekend.
- *consequentie voor de archeologie*: de bodem en eventueel daarin aanwezige archeologische resten in het plangebied zullen weinig verstoord zijn door het gebruik als tuin. Echter zal de bodem wel verstoord zijn door het vierkante gesloopte pand. De geplande ontgraving zal de bodem en eventuele daarin aanwezige archeologische resten verstoren.

2.8 Gespecificeerde archeologische verwachting

- *Gespecificeerde archeologische verwachting*: op basis van de cultuurhistorische waardenkaart van Groningen en de resultaten van het bureauonderzoek heeft het plangebied een hoge archeologische verwachting. Het plangebied bevindt zich in de historische binnenstad van Groningen. Binnen het plangebied kunnen ophopingslagen en resten van bebouwing uit de Middeleeuwen/Nieuwe tijd worden verwacht. Onder het ophopingspakket, in de top van de natuurlijke ondergrond, komen mogelijk resten uit de Prehistorie.
- *archeologisch advies*: geadviseerd is om in het plangebied een verkennend booronderzoek uit te voeren om de archeologische verwachting te toetsen. Ten behoeve van het onderzoek is een Plan van Aanpak geschreven, waarin de onderzoeksvragen zijn geformuleerd.

3 Veldonderzoek

3.1 Methode

- *positie boringen*: regelmatig verdeeld (zie figuur 3)
- *gebruikt boormateriaal*: Edelman (Ø 7 cm) en guts (Ø 3 cm)
- *totaal aantal boringen*: 6
- *minimaal geboorde diepte*: 0,5 m -Mv
- *maximaal geboorde diepte*: 4 m -Mv
- *boorbeschrijvingen*: lithologisch conform NEN 5104 (Nederlands Normalisatie-instituut, 1989). De uitgebreide boorbeschrijvingen (inclusief lithologisch profiel) zijn opgenomen in bijlage 1.
- *X-/Y-/Z-coördinaten boringen gemeten met*: meetlint ten opzichte van omringende bebouwing.

3.2 Resultaten

De laagopeenvolging (lithologisch) en interpretatie daarvan (lithogenetisch) worden voor het plangebied van boven naar beneden beschreven.

In de boringen wordt de bovengrond gevormd door een 0,1 tot 0,7 m dikke bouwvoor bestaand uit (donker)bruingrijs zand, waarin fragmenten bouwpuin en alleen in boring 2 grindjes voorkomen. Alleen in boring 6, die in de schuur is geplaatst, lag op de bouwvoor een 0,1 m dikke laag geel zand. Onder de bouwvoor lag een pakket ophopingslagen. Deze bestaan uit lagen bruingrijs-donkerbruingrijs, zwak tot matig humeus zand of klei, vaak met kleibrokjes. In deze lagen komen brokjes bouwpuin en mortel voor en houtskoolspikkels. In boringen 3, 4 en 5 zijn op verschillende dieptes vondsten aangetroffen in de ophopingslagen (zie tabel 2). Het gaat om kleine fragmenten middeleeuws kogelpotaardewerk, dierlijk bot, waaronder een viswervel, natuursteen en twee brokjes verkit organisch materiaal (mogelijk mest). In boring 3 is tussen 245 en 274 m -Mv een blauwgrijze leemlaag aangetroffen, mogelijk betreft het een oud vloerniveau. Op een diepte van 3,5 -Mv bevond zich in deze boring, onder het ophopingspakket een bruingrijze, matig humeuze zandlaag, mogelijk een esdek of oude akkerlaag. Deze laag had een dikte van 0,45 m en is alleen in boring 3 aangetroffen. Onder het mogelijke esdek lag de B-horizont van het natuurlijke dekzand. In boring 4 bevond zich op circa 3,50 m -Mv een laag donkerbruinzwart zand, vermoedelijk betreft het de natuurlijke ondergrond. In boring 5 werden tot 4 m -Mv nog 'vuile' lagen aangetroffen en is de natuurlijke ondergrond niet bereikt. Vermoedelijk bevindt zich hier een grondspoor.

Boring 1, 2 en 6 zijn op ondoordringbaar puin of muurwerk gestuit. In boring 1 op een diepte van 1,3 m -Mv, in boring 2 op 0,47 m -Mv en in boring 6 op 1,85 -Mv. Vermoedelijk zijn hier oude funderingen in de bodem aanwezig.

nummer	boring	indicator	datering	omschrijving	diepte (cm -Mv)
1	3	1x keramiek	middeleeuwen	kogelpot	180
2	3	2x dierlijk bot	-	-	220
3	3	4x steen	-	-	380
4	4	1x keramiek 1x verbrande klei	middeleeuwen	kogelpot	125-130
5	4	2x keramiek		kogelpot	175
6	4	1x verbrande klei			195
7	4	1x keramiek 2x organisch(mest?)	middeleeuwen	kogelpot	260
8	5	2 x dierlijk bot	-	viswervel	100
9	5	1x keramiek	middeleeuwen	kogelpot	180
10	5	2x steen	-	-	235
11	5	1 schelp	-	mossel	275

Tabel 2. Overzicht van de archeologische indicatoren, aangetroffen in het plangebied.

4 Samenvatting

4.1 Conclusies

- *Zijn de archeologisch relevante niveaus intact?*
In het plangebied is een dik pakket ophopingslagen uit de Middeleeuwen/Nieuwe tijd aanwezig. De top hiervan ligt dicht onder het maaiveld. Onder de ophopingslagen ligt in boring 3 vermoedelijk een esdek/akkerlaag op dekzand.
- *Heeft dat gevolgen voor de archeologische verwachting?*
De archeologische verwachting voor het plangebied blijft hoog.
- *Is archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk?*
Indien in het plangebied graafwerkzaamheden uitgevoerd worden, dan is vervolgonderzoek noodzakelijk.

4.2 Aanbevelingen

Het onderzoek heeft aangetoond dat vanaf circa 0,1 m -Mv tot meer dan 3,5 m -Mv een ophopingspakket aanwezig is. Drie boringen zijn gestuit op ondoordringbaar puin of muurwerk. Mogelijk bevinden zich op deze locaties (oude) funderingen. Aanbevolen wordt om in het plangebied geen bodemingrepen dieper dan 0,1 m -Mv uit te voeren. Indien bij de voorgenomen ontgraving van de tuin diepere graafwerkzaamheden zijn voorzien dan is vervolgonderzoek noodzakelijk. Vanwege de beperkte omvang van het plangebied is een proefsleuvenonderzoek praktisch gezien niet mogelijk. Aanbevolen wordt om in het plangebied een opgraving uit te laten voeren, tot de diepte van de voorziene ontgraving. Hiervoor is een Programma van Eisen noodzakelijk, goedgekeurd door de bevoegde overheid. Bij de opgraving dienen in het pakket ophopingslagen verschillende vlakken te worden onderzocht, per 0,25 m.

Indien u vragen heeft kunt u contact opnemen met de projectleider van dit project, drs. J.B. Hielkema (0512-589154).

Literatuur

Nederlands Normalisatie-instituut, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.

Wit, M.J.M de, 2010. Een archeologische begeleiding in het pand Vismarkt 10 te Groningen (Gr). *ARC-Rapporten 2010-189*. Archaeological Research & Consultancy, Groningen.

Benerink, G.M.H, 2015. *Archeologische Begeleiding Verbouwing Vismarkt 5, Groningen, Gemeente Groningen*. SOB Research, Heinenoord.

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

Figuur 1. Ligging plangebied (rood). Inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Bekende archeologische vindplaatsen in de omgeving van het plangebied.

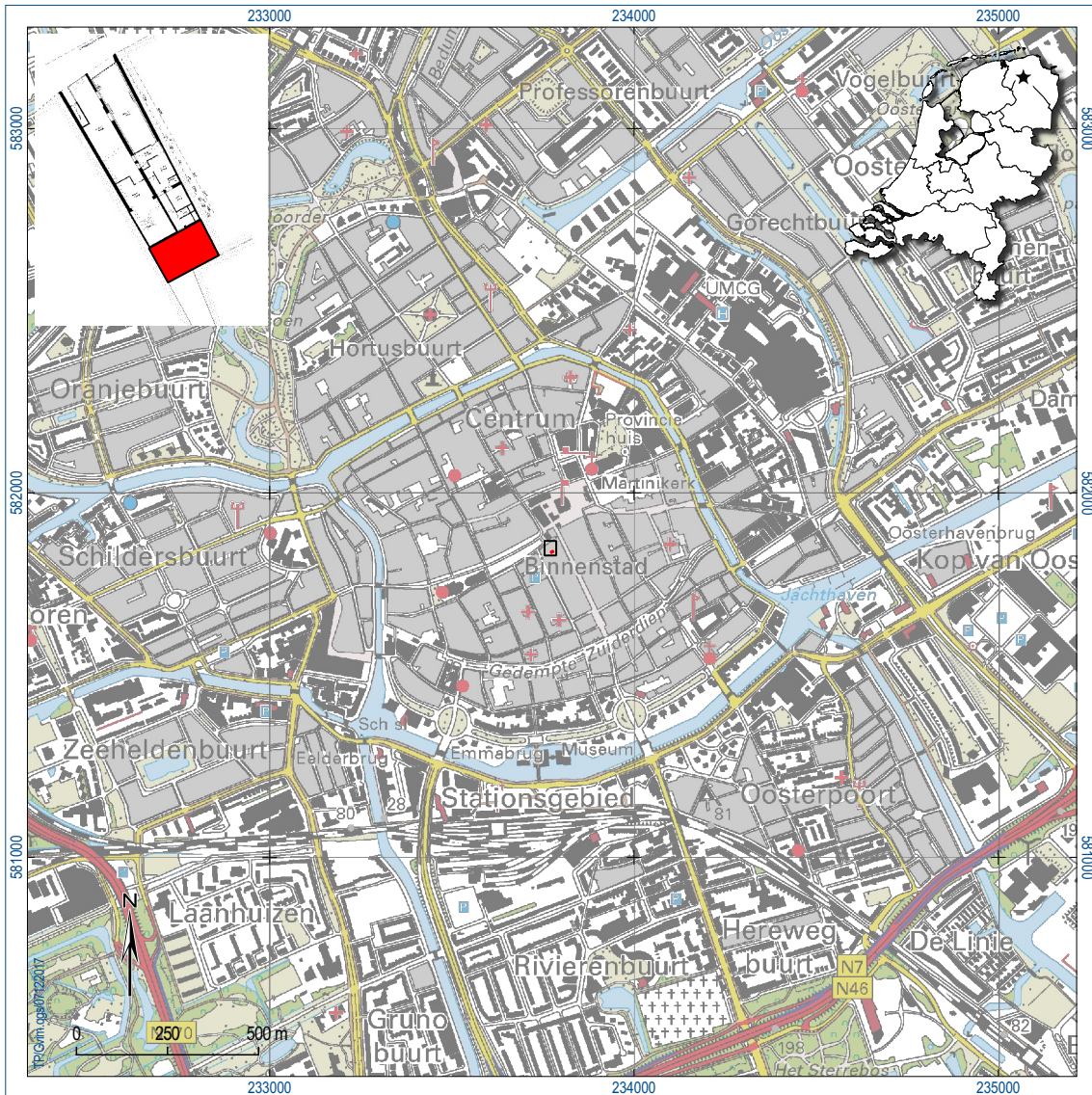
Figuur 3. Plangebied geprojecteerd op de kadastrale minuut (circa 1830).

Figuur 4. Resultaten onderzoek.

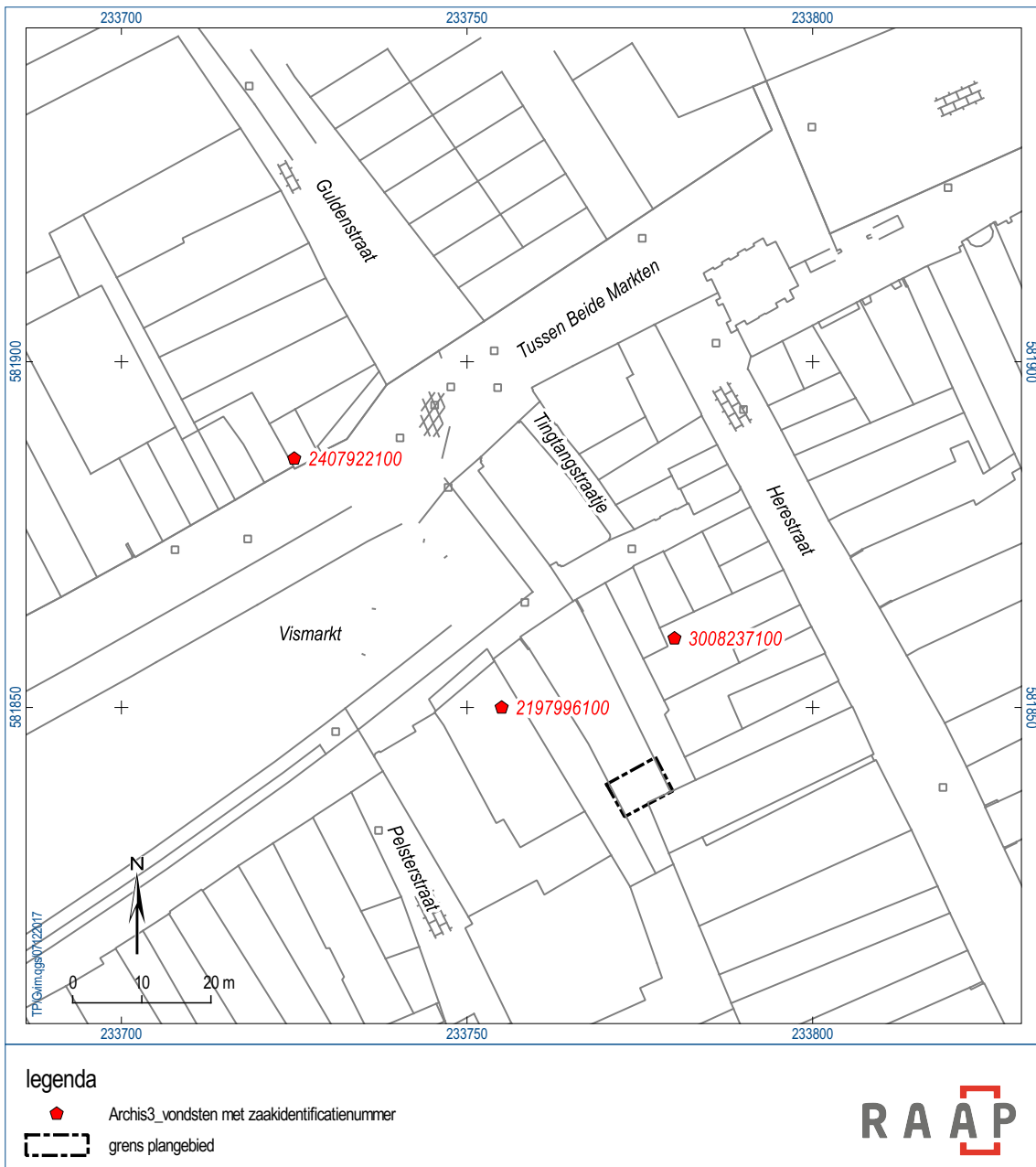
Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Tabel 2. Overzicht van de archeologische indicatoren, aangetroffen in het plangebied.

Bijlage 1. Boorbeschrijvingen (inclusief lithologisch profiel).

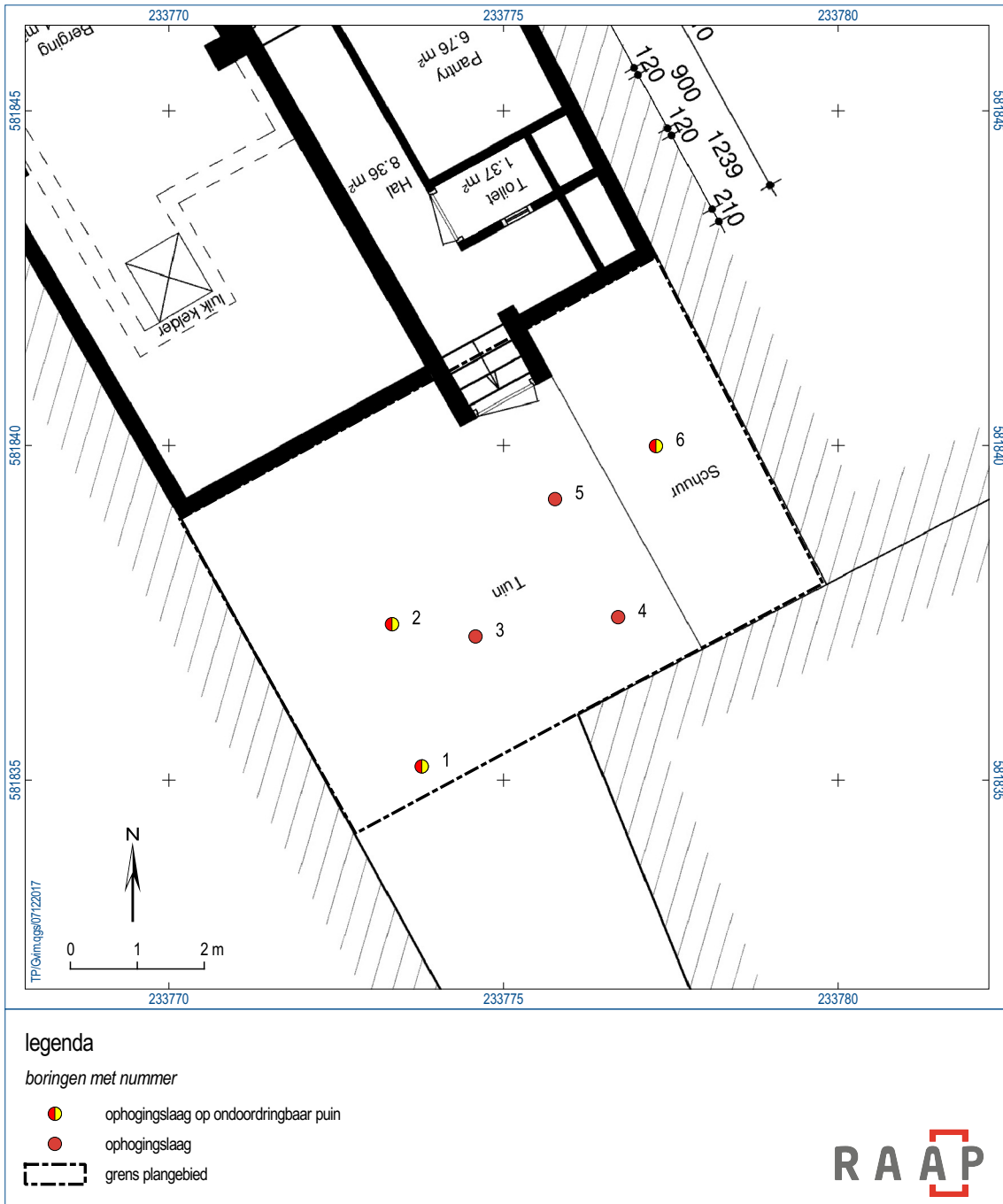
Figuur 1. Ligging van het plangebied (rood, binnen zwart kader). Inzet rechtsboven: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Bekende archeologische vindplaatsen in de omgeving van het plangebied.

Figuur 3. Plangebied geprojecteerd op de kadastrale minuut (circa 1830).

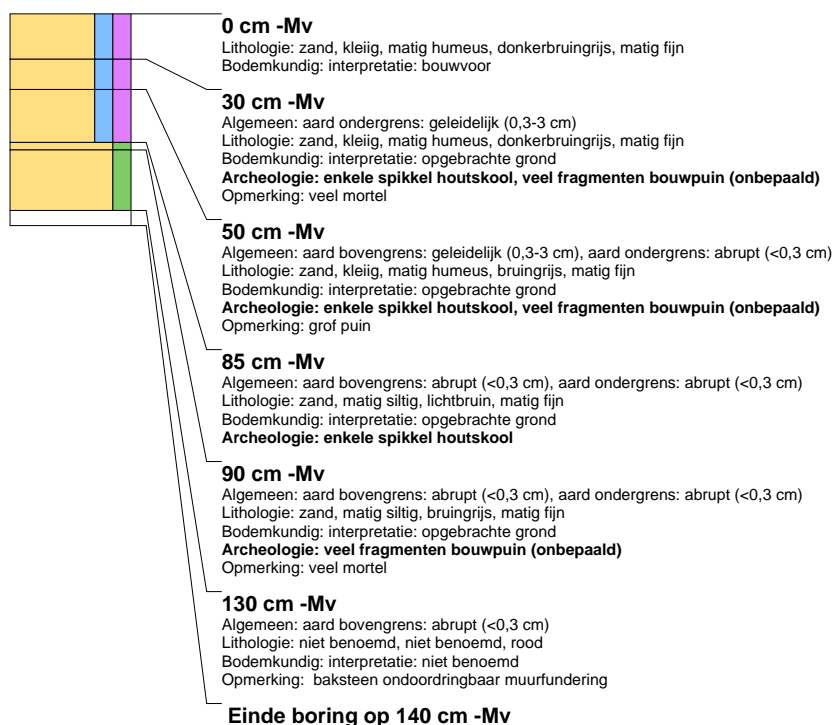
Figuur 4. Resultaten onderzoek.

Bijlage 1. Boorbeschrijvingen

(inclusief lithologisch profiel)

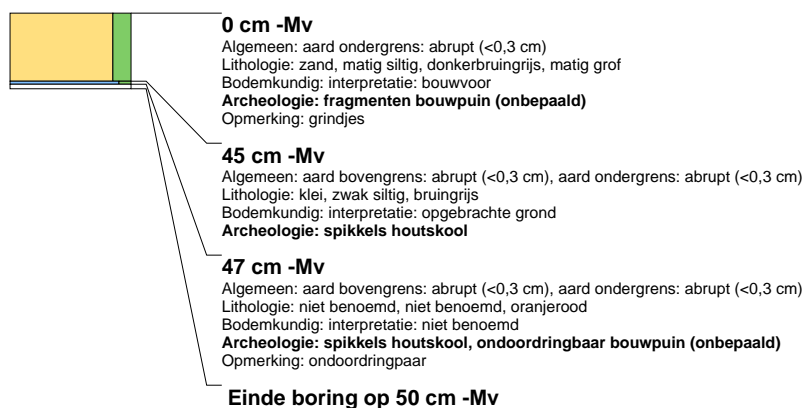
boring: GVIM-1

beschrijver: JH/AP, datum: 29-11-2017, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: overige (cultuur), provincie: Groningen, gemeente: NGR, plaatsnaam: Groningen, opdrachtgever: Urban Climate Architects, uitvoerder: RAAP Noord

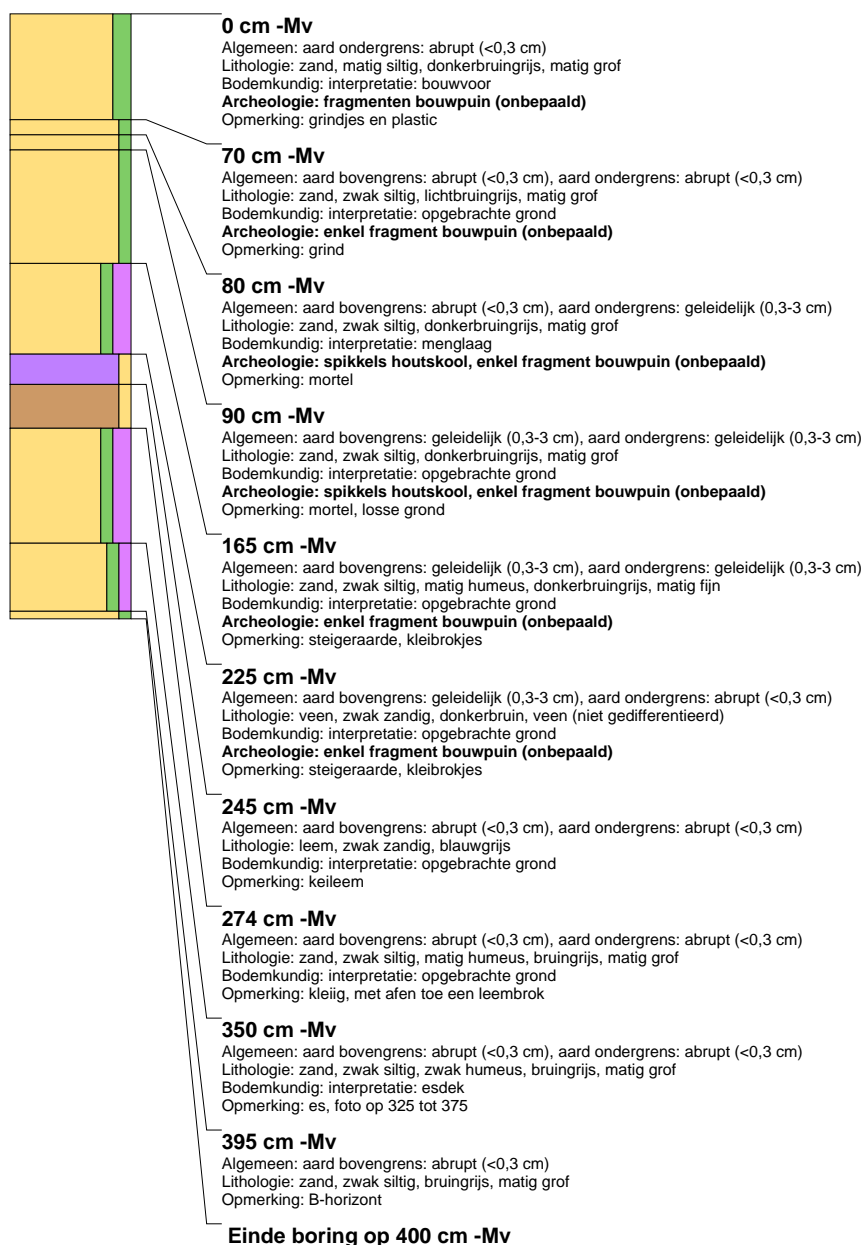
boring: GVIM-2

beschrijver: JH/AP, datum: 29-11-2017, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: overige (cultuur), provincie: Groningen, gemeente: NGR, plaatsnaam: Groningen, opdrachtgever: Urban Climate Architects, uitvoerder: RAAP Noord

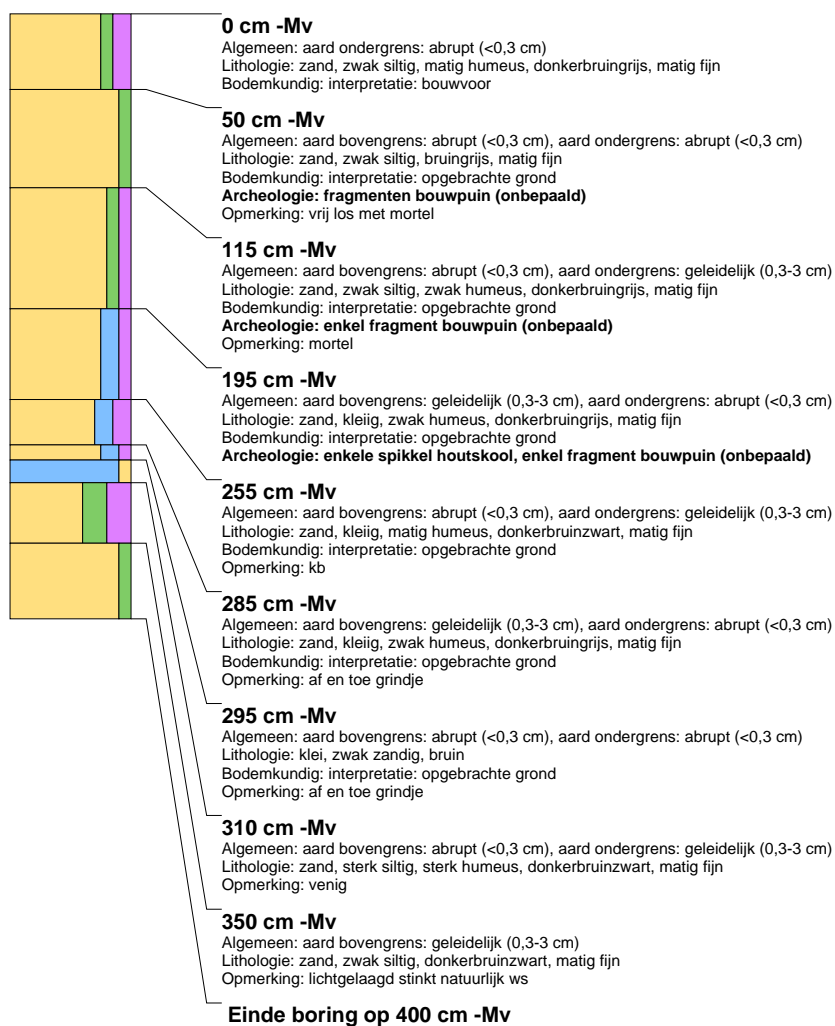
boring: GVIM-3

beschrijver: JH/AP, datum: 29-11-2017, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: overige (cultuur), provincie: Groningen, gemeente: NGR, plaatsnaam: Groningen, opdrachtgever: Urban Climate Architects, uitvoerder: RAAP Noord

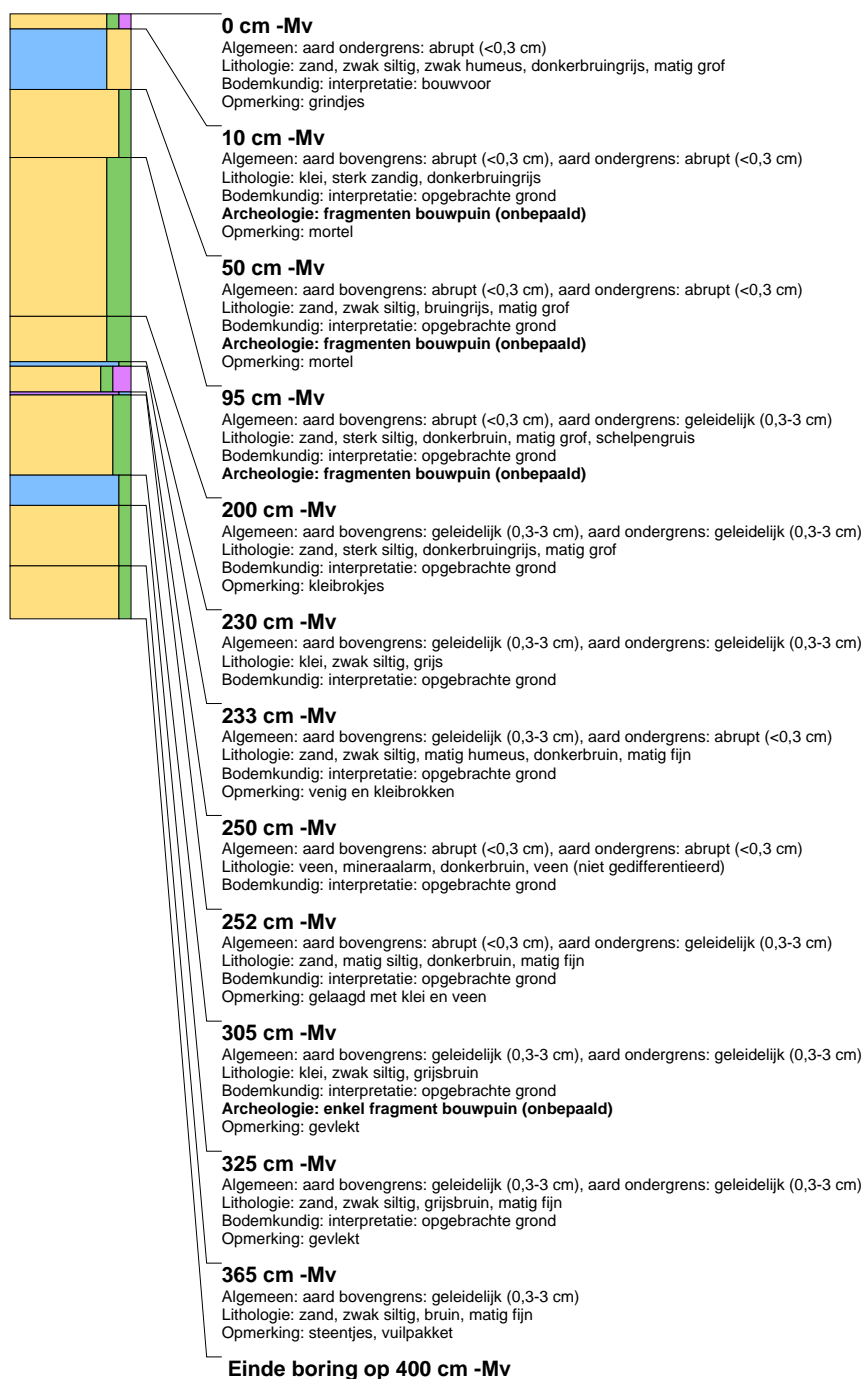
boring: GVIM-4

beschrijver: JH/AP, datum: 29-11-2017, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: overige (cultuur), provincie: Groningen, gemeente: NGR, plaatsnaam: Groningen, opdrachtgever: Urban Climate Architects, uitvoerder: RAAP Noord

boring: GVIM-5

beschrijver: JH/AP, datum: 29-11-2017, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: overige (cultuur), provincie: Groningen, gemeente: NGR, plaatsnaam: Groningen, opdrachtgever: Urban Climate Architects, uitvoerder: RAAP Noord

boring: GVIM-6

beschrijver: JH/AP, datum: 29-11-2017, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: overige (cultuur), provincie: Groningen, gemeente: NGR, plaatsnaam: Groningen, opdrachtgever: Urban Climate Architects, uitvoerder: RAAP Noord, opmerking: in schuur

